

Ο ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Μετρώ τα χρόνια από την εποχή του ελληνικού πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής σε τούτο το νησί της Αφροδίτης και τα βρίσκω πως είναι τέσσερις φορές τα δέκα δάχτυλά μου, και τρία ακόμα. Αυτά τα τρία δάχτυλα φέρνουν στο νου μου τον Ιερομόναχο Διονύσιο του εθνικού μας ποιητή. Στο απaráμιλλο έργο του «Η γυναίκα της Ζάκυθος», ο Σολωμός βάζει τον Διονύσιο (την ομώνυμη δηλαδή περσόνα του) ν' αναρωτιέται πόσοι είναι οι δίκαιοι στον κόσμο και αρχίζει να συγκρίνει τον αριθμό τους με τα πέντε δάχτυλα του δεξιού χεριού του. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι το μέτρημα γίνεται με αφαίρεση. Ξεκινά λοιπόν λιγοστεύοντας «το δάχτυλο το λιανό». Με δυσκολία αφαιρεί και το δάχτυλο το σιμοτινό στο λιανό. Βλέποντας, λέει, «πως ήμouνα στενεμένος να λιγοστεύω, ασήκωσα τα τρία μου έρμα δάχτυλα, και έκαμα το σταυρό μου». Είχε ήδη σχηματίσει το αναγκαίο σχήμα για το σταυροκόπημά του!

Σημαντική επίσης είναι η λεπτομέρεια ότι το ζωκλήσι, που είχε ως εγκάτοικο τον Διονύσιο Ιερομόναχο, ήταν του Αγίου Λύπιου. Ο θλιμμένος Άγιος έβλεπε τα πράγματα του κόσμου. Η λύπη του ήταν συμβατή με τη χριστολογική ρήση «εν τω κόσμω τούτω θλίψιν έξετε».

Μπορεί οι ποιητές να είναι, σύμφωνα και με τον Γιάννη Ρίτσο, «οι απαρηγόρητοι της γης», όμως ποια είναι άραγε τα συστατικά που καθιστούν μια τέτοια Λύπη οργανικό στοιχείο θεώρησης του κόσμου και καλλιτεχνικής δημιουργίας ή καταφυγής; Ας έρθουμε στα δικά μας: Η αγωνία για τον τόπο και τη μπερδεμένη πορεία «λύσεως» του κυπριακού προβλήματος δεν αφήνει περιθώρια και ανάσα σε μας τους εγκάτοικους της Άγιας Λύπης, της Άγιας Ευπάθειας και της Θείας Ευαισθησίας. Δεν διεκδικούμε τίτλους ευγενείας, απλώς διεκδικούμε το δικαίωμα να είμαστε οι *λυπημένοι*. Μέσω αυτής της πολύτιμης λύπης διασώζεται το κύτταρο μιας άλλης βαθύτερης «αναγνώρισης» του τόπου.

Δεν θα υποδείξουμε βέβαια στους πολιτικούς μας τι πρέπει να πράξουν και τι όχι – δεν είμαστε αρμόδιοι κι ούτε ξέρουμε πώς να διαχειριστούμε ιριδισμούς και χρώματα («εγώ δεν ξέρω κι ούτε είμαι ζωγράφος», όπως ομολογεί ο Μιχαήλ Άγγελος). Δεν μας πέφτει λόγος. Αν μάλιστα μιλάς για την εν πράξει διασφάλιση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ελλοχεύει ο κίνδυνος να θεωρηθείς πως την αμφισβητείς, εφόσον αυτή είναι αυτονόητη. Αυτονόητη για μας, αλλά για το δράκο που είναι από πάνω; Για τον Κύκλωπα στη σπηλιά του οποίου εγκλωβιστήκαμε ως πρόβατα;

Στο παραμύθι ευτυχώς ο δράκος εξουδετερώνεται, ο μύθος αποκαθιστά τη δικαιοσύνη. Αλλά στη ζωή θριαμβεύει το άδικο, αλλιώςτικά «το δίκαιο του δυνατού». Για τούτο και η επωδός των ηττημένων προς αποδοχή της μοίρας και συμβιβασμό. Αυτό το λέμε *ρεαλισμό*, και είναι. Διαφορετικά πως θα επιβιώσεις κάτω από τη χαντζάρα του αγά; Και λέγοντας αγά, δεν εννοώ μονάχα τον μακελάρη που ορέγεται το νησί μας, αλλά και τους άλλους, τους διπρόσωπους Ευρωπαίους και τις Μεγάλες Δυνάμεις που μετράνε τα δικά τους κέρδη. Κοντά σ' αυτούς και οι «ουδέτεροι», προς επαλήθευση της διαπίστωσης διακεκριμένου παιδαγωγού: «Όταν νίπτει κανείς τας χείρας του σε μια σύγκρουση μεταξύ ισχυρών και αδυνάτων, δεν σημαίνει ότι μένει ουδέτερος, σημαίνει ότι παίρνει το μέρος των ισχυρών». Τούτο είναι μια δεύτερη μορφή σκλαβιάς, χειρότερη από εκείνη για την οποία μιλά ο Μακρυγιάννης: «Και ελευθερωθήκαμεν από τους Τούρκους και σκλαβωθήκαμεν εις ανθρώπους κακορίζικους, όπου ήταν η ακαθαρσία της Ευρώπης».

Μην τους χαιρέστε λοιπόν και μην τους καμαρώνετε τους σύγχρονους Ευρωπαίους. Ο χαρακτηρισμός «Ευρωπαίοι» θα έπρεπε, για την ώρα τουλάχιστον, να μπει σε εισαγωγικά. Δεν είναι τελικά ο Δίας που έκλεψε, σύμφωνα με το μύθο, την Ευρώπη, παρά αυτοί οι

επαγγελματίες επίγονοι, που η μικροπολιτική τους συμπεριφορά αλλοιώνει τη φυσική ομορφιά και την αρετή του ονόματος.

Καλά όλα αυτά, θα έλεγε κάποιος, μα δεν οδηγούν πουθενά. Τι πρέπει να κάνουμε; Να σταυρώσουμε τα χέρια και να αποδεχτούμε τα τετελεσμένα, σαράντα τρία χρόνια μετά Κατοχήν; Χρόνια που ξεπερνάνε κατά δέκα εκείνα του Χριστού; Και πού θα οδηγηθούμε τέλος πάντων χωρίς εναρμόνιση με το μέλλον μας; Αδυσώπητα ερωτήματα. Και φως από πουθενά, που να εξορκίζει το κακό. Μονάχα το καντηλάκι του Αγίου Λύπιου και ο Διονύσιος Ιερομόναχος να μετράει τους δίκαιους ακουμπισμένους στο φιλιατρό του πηγαδιού.

*

Αυτό το άρθρο θα μπορούσε να είχε τελειώσει εδώ, έτσι που να αφήνει περιθώριο σε αμφίσημες ή και πολλαπλές ερμηνείες. Το συνηθίσαμε άλλωστε το παιχνίδι, να κρίνει ο καθένας τα πράγματα σύμφωνα με την οπτική του γωνία και τη θέση που κατέχει στον μεγάλο πίνακα. Μην μου ζητείτε απαντήσεις. Οι ποιητές δεν δίνουν απαντήσεις, δουλειά τους είναι να θέτουν ερωτήματα. Κάποτε αυτά τα ερωτήματα λαμβάνουν μεταφυσική διάσταση, άλλοτε πάλι περιορίζονται στην άσκηση έλλογης κρίσης.

Θα περιοριστώ σε ένα-δυο παραδείγματα: Λίγο πιο πάνω μιλούσαμε για τα «τετελεσμένα». Όλοι επιθυμούν ανατροπή των τραγικών καταστάσεων και το εκφωνούν ζωηρά. Όμως με τη μαχητικότητα του λόγου δεν γίνεται ανατροπή. Το ζήτημα είναι πώς εννοεί κανείς τα τετελεσμένα και πώς τα διαχειρίζεται. Ή, ακόμη και αν η διαχείρισή τους είναι γνωστική και σοφή, κατά πόσο αυτό μπορεί να οδηγήσει στην κατάλυσή τους και τη ρύθμιση ενός άλλου κόσμου, *όμορφου, ηθικού, αγγελικά πλασμένου*, (εις ενθύμηση πάλι του εθνικού μας ποιητή). Η ρομαντική ουτοπία δεν μπορεί φυσικά να δώσει και τη λύση. Ωστόσο είναι καλό να μην περιορίζουμε την όρασή μας και να μη βλέπουμε μονάχα φαντάσματα (την Αμμόχωστο ως «πόλη-φάντασμα» λόγου χάρη), αλλά και οράματα. Το *όραμα* είναι η αναφαίρετη περιουσία μας που αδιόρατα μας συγκροτεί ως λαό ή ως ανθρώπους.

Μένουμε λοιπόν με το όραμα μπροστά στα τετελεσμένα. Και «τίς αποκυλήσει ημίν τον λίθον;» Ο Γιώργος Σεφέρης το λέει αλλιώς: «Βουλιάζει όποιος σηκώνει τις μεγάλες πέτρες». Δεν εννοούσε, υποθέτω, πως πρέπει να ζυγίζομαστε με πέτρες του δικού μας αναστήματος. Απλώς υποδείκνυε το βάρος που έχουν τα πράγματα, όταν καλούμαστε να τα σηκώσουμε μετά γνώσεως και ευθύνης. Υποδείκνυε το χρέος και τη γιγάντωση του ανθρώπου μέσω αυτού. Η ανάληψη του χρέους είναι και ανάληψη του σώματος· επίσκεψη χάριτος, έτσι ώστε να μη βουλιάζεις, αλλά να πετάς, καθώς η ψυχή σου αλαφρώνεται. Το συμπέρασμα είναι ότι «επί της πέτρας ταύτης» δοκιμάζονται οι αντοχές του λαού μας και ο βαθύτερος ψυχισμός του – με άλλες λέξεις, ο βαθύτερος «νόστος» του. Το γεγονός ότι αντιπαλεύει με υπέρτερες δυνάμεις, οφείλει να οξύνει το πνεύμα του και να τον καταστήσει οδυσσεϊκό. Όχι μονάχα από την πλευρά της πολύτροπης επινοητικότητας για επιβίωση, αλλά και από την αταλάντευτη πίστη του στον αποθρόσκοντα καπνό του ποθητού σπιτιού του και τη γλυκιά του γυρισμού του μέρα.

Είναι όντως αδιανόητο να απεμπολείται η πατρίδα. Ούτε και μπορούμε να την εξαγοράσουμε «με νερό μισό δράμι» (Σεφέρης και εδώ). Η ανεξαγόραστη ομορφιά της είναι η μνήμη και δεν θα πρέπει να την καταντήσουμε να καταπιεί μια μέρα το ίδιο το είδωλό της. Η διεκδίκηση της γης συνιστά και διεκδίκηση *μνήμης*, διεκδίκηση του *σημείου αναφοράς* μας. Δεν είναι θέμα μόνο πατρογονικής κληρονομιάς ή προβλήματος ανταλλαγής περιουσιών και

αποζημιώσεων, αλλά *ύπαρξης* – ουσιαστικής μ' ένα λόγο *υπόστασης*. Όταν λέμε «Θέλω να πάω στο σπίτι το δικό μου», εννοούμε θέλω να πάω στη μνήμη που με γέννησε, γιατί χωρίς αυτήν, πατρίδα δεν υπάρχει. Ακόμη και ο Τσε Γκεβάρα, το σύμβολο του παγκόσμιου διεθνιστή, αναφώνησε μια μέρα: «Πατρίδα ή θάνατος!» Ζήτημα δηλαδή ζωής ή θανάτου η ακέραιη μορφή της αδιαίρετης πατρίδας. «Ο Καυκασιανός κύκλος με την κιμωλία» του Μπέρτολτ Μπρεχτ δεν αφήνει περιθώρια διαφυγής από την αλήθεια, καθώς αποκαλύπτει ποια είναι η αληθινή μάνα του παιδιού, την ώρα που το τραβούν οι δυο γυναίκες –καθεμιά προς το μέρος της– με κίνδυνο να μοιραστεί. (Η αληθινή μάνα χαλάρωσε το χέρι της για να μην πάθει κακό το παιδί της. Η άλλη το τράβηξε αρπακτικά. Ευτυχώς ήταν εκεί ένας αυτοσχέδιος δικαστής που απέδωσε δικαιοσύνη).

*

Επανερχόμαστε στο επίμαχο θέμα: Πόσοι είναι οι δίκαιοι σ' αυτό τον κόσμο; Υπάρχει δικαιοσύνη; Και τι αποκομίσαμε οι εγκατοικοί της Κύπρου από αυτήν; Μήπως είναι στο ριζικό των ανθρώπων να βλέπουν να νικά μονάχα η βία; Θα πρέπει, προς επίγνωση, εδώ να θυμηθούμε τι συμβούλευσε κάποτε ο πρέσβης της Σουηδίας τον Έλληνα συνάδελφό του, όταν ο δεύτερος θα αναλάμβανε καθήκοντα στην Άγκυρα: «Να έχετε υπόψη σας ότι οι Τούρκοι πολιτικοί, σαν είναι στην εξουσία, χαρακτηρίζονται από το εξής τρίπτυχο: Πρώτο, ψεύδονται διαρκώς. Δεύτερο, δεν παραχωρούν ποτέ τίποτα. Τρίτο, τα θέλουν όλα δικά τους». (Μαρτυρία του πρέσβεως επί τιμή Βύρωνος Θεοδωρόπουλου σε συνέντευξη που παραχώρησε στο Ρ.Ι.Κ.)

Αυτά για τους πολιτικούς της Άγκυρας, με τους οποίους μοιραία θα συζητήσουμε την μετεξέλιξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Και τι να πούμε για τους απλούς συνοίκους μας, από τους οποίους εννιά στους δέκα, σε πρόσφατη δημοσκόπηση στα κατεχόμενα, τάχθηκαν υπέρ της μόνιμης παραμονής τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο! Ο αριθμός δεν επιτρέπει δυνατότητα στατιστικού λάθους, εκτός και αν οι απαντήσεις δόθηκαν ελαφρά τη καρδία ή οφείλονταν σε κατευθυνόμενη δημοσκόπηση. Ίσως να υπάρχουν και άλλοι βαθύτεροι λόγοι, πού σμίγουν με τα καρκινώματα του παρελθόντος και την αδυναμία των ανθρώπων να αλέσουν το χρόνο και να χωνέψουν τον επιταχυνόμενο οραματισμό ενός ευγενέστερου μέλλοντος. Δεν ξέρει τι να υποθέσει κανείς και τι να κάνει, σαν είναι καρυδότσουφλο σε μια σεισμογενή –γεωγραφικά και ιστορικά– περιοχή της Μεσογείου. Αν μπορεί να προσφέρει μιαν αλλιότικη ελπίδα, με το να εξορκίζει το κακό αγαπώντας απελπιστικά το νησί του (ή ό,τι άλλο από και ιδεατό). Αν είναι δύναμη και νίκη να σηκώνεται από το πηγάδι, στο οποίο είχε ακουμπήσει για λίγο τα φτωχά του χέρια, και να προχωρεί κατά το ξωκλήσι του Αγίου Λύπιου, νιώθοντας βαθιά ότι ο πόνος είναι απότοκο κάλλους, φυσικά ψυχικού. «Η ομορφιά είναι πόνος» είπε ακριβώς ο Βαλερύ. Έτσι ορίζεται η ομορφιά, ως αποτέλεσμα πληγής και χάσματος που ανοίγει με τον πόνο. Για να σκύβουμε προς την ψυχή μας «σαν στην άκρη πηγαδιού», καθώς το λέει ο στίχος του Παλαμά. Να κατακτούμε νόημα και ύπαρξη μέσα από το όραμα του πλήρους σώματος της πατρίδας μας. Να λειτουργούμε ως υπενθύμιση, μαρτυρία κι επίκληση του δικαίου. Να θέτουμε άτομα και θεσμούς μπροστά στην ευθύνη τους. Να μαλακώνουμε, έστω, τους άρπαγες, με την αντιπαραβολή του καβαφικού παραγγέλματος «αλλά με λύπη κιόλας κι ευσπλαχνία», θεωρώντας πως ξέρουν γραφή και ανάγνωση της επερχόμενης και γι' αυτούς τραγωδίας.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ